

Незгода зі світом як пошук рівноваги

Олег Коцарев

Якось на початку 2010-х років, коли на нас уже лягала тінь хмари майбутніх подій, мені випало перекласти кілька віршів Чеслава Мілоша. Це була антологія "Підказаний Мілош": польські поети і поетки обрали свої улюблені Мілошеві тексти, а українські їх переклали. Поміж "моїми" виявився й вірш "Зустріч" 1937 року. Ось він в оригіналі:

Jechaliśmy przed światem po zamarzłych polach,
Czerwone skrzydło wstawalo, jeszcze noc.
I zając przebiegł nagle tuż przed nami,
A jeden z nas pokazał go ręką.
To było dawno. Dzisiaj już nie żyją
Ni zając, ani ten, co go wskazywał.
Miłości moja, gdzież są, dokąd idą
Błysk ręki, linia biegu, szelest grud -
Nie z żalu pytam, ale z zamyślenia.

Я одразу відчув якусь магію в цьому тексті, хоч і не можна сказати, що він вмить став най-найулюбленішим, та й у процесі перекладу виникали сумніви, непевності та неточності (воно, звісно, може видаватися дивним у стосунку до такого нескладного вірша, але досить сказати-покаятися, що я надіслав упорядникам недовичитану версію, з приголомшливою "річкою" замість "руки"). Хай там як, я був задоволений, що переклав саме його. Уривки і образи "Зустрічі" залишалися зі мною. У доредагованій постфактум версії мій переклад має отакий вигляд:

Ми їхали досвіту змерзлими полями.
Крило червоне поставало, та ще ніч була.
І заєць раптом вибіг просто перед нами,
А хтось із нас на нього показав рукою.
Давно було це. Вже немає
Ні зайця, ні того, хто показав на нього.
Моя любове, де ж вони й куди відходять
Руки блиск, бігу лінія, шелест землі -
Не з жалю я питаю, а з задуми.

Минуло кілька років - і буремного 2014-го я опинився у Литві, на літературному фестивалі "Roezijos pavasaris" ("Поетична весна"). Одна з його особливостей - виступи учасників не лише у Вільнюсі, але й в інших містах і селах. Це була нагода побачити, почути і відчути багато цікавого: від колоритної архітектури, культури і природи до розмови в шкільній їдальні з жінкою, яка ще встигла побувати в ГУЛАГу та познайомитися там із ув'язненими українками, від морського узбережжя до вільнюських дахів, від литовської фонетики до республіки Ужупіс... На один із таких виступів ми вирушили автівкою до села, спершу трасою, а потім з'їхали на другорядну

дорогу, крізь поле (тільки зовсім не замерзле). І от, задумливо вивчаючи краєвид у вікні, я раптом помітив, як паралельно до нашої машини на краєчку поля ліниво і важко стрибав заєць. Часом він позирав на нас. "Оце так! Привіт від Мілоша!", – подумав я і, звісно, показав на нього рукою та вигукнув:

– Дивіться, заєць!

Минуло ще дев'ять років. Нині я потрапив до Красногруд, села в Польщі біля литовського кордону, де фундація "Pogranicze" організувала цілий культурний центр у садибі, яка до Другої світової належала родичам Мілоша – і куди молодий поет часто приїздив та переживав тут різноманітні пригоди та інтимні драми. Чи ж варто дивуватися, що тут, у парку, сповненому літературних і навкололітературних об'єктів, я зустрів "Стежку поетів", а на ній, поміж іншими, глиняну табличку з тим самим віршем "Зустріч"? До речі, так само організатори "Pogranicza" назвали креативний простір у сусідньому містечку Сейни, де в перші тижні війни зустрічалися дорослі й діти з України.

Може, все це якийсь знак, а може, збіг обставин, "нелокальна кореляція", але Мілош по-справжньому суголосний нашому невеселому часу. Я б радив тепер перечитати його вірші багатьом українцям і українкам. І тим, хто шукає в літературі опертя, підтримки під час катастроф. І тим, хто потребує врівноваженості, чіткості погляду, рефлексії. І тим, хто любить знаходити красу, вишуканий парадокс, артистичну винахідливість скрізь, навіть там, де смерть, біль і відчай випалюють усе навколо. От хіба що на прапор його тексти не піднімеш.

У мілошівських віршах дуже багато осмислення і дослухання до втрат. Цікаво, що поет не "спекулює" на цьому, він і занурюється в емоції, і зворушує, але й шукає нової рівноваги, умовного "виходу", не забуває про форму, образ, метафору, гру. Тобто страждання, втрата не залишаються самоціллю або фіксацією, а з них твориться нова якість. Так само цікаво, що цю тему, цей мотив він намацував ще в спокійному для нього 1937 році (нагадую: саме тоді створено "Зустріч"). А продовжував і розвивав (однак не зациклювався) у пізніші роки, маючи за собою досвід війни, окупації, втрату рідної Литви, втрату родини, еміграцію, досвід тоталітаризму, репресій – вільно оперуючи різними матеріями та рівнями символічних узагальнень. Як-от у "Пісеньці про порцеляну" (переклад Юлії Шекет):

Тарілочки мої дитинні,
Квітчасті мої філіжанки,
Ви купую скинуті нині
На берег, де сунули танки.
Вітрець над вами ледь віє,
Пір'інка летить невагома.
Де яблунька квітла, чорніє
Зламана тінь нерухома.
На ранах землі та шкірка,
Уламки мов біла манна.

Нічого мені так гірко

Не шкода, як порцеляни (...).

Або у вірші 1985 року "З нею", де ми бачимо "Ці бідні, роздуті артритом коліна / Моєї мами в неіснуючій країні", "В селі під Гданськом, у темному листопаді, / Коли в жалобі німці, старі, жінки / Їй переселенці з Литви помирили від тифу", з промовистим постскриптомом: "У 1945 році, під час великих переселень народів наприкінці Другої світової війни, моя родина залишила Литву та опинилася в околицях Гданська, де її поселили в будинку німецької селянської родини. У будинку залишилася тільки одна стара німкеня, яка захворіла на тиф і не мала нікого, хто б нею займався. Моя мати, попри застереження, доглядала за нею, заразилася тифом і померла". З перспективи XX і вже XXI століття особливий символ саме географічний: жінка з польсько-литовського порубіжжя доглядає після Другої світової підгданську німкеню...

Так народжується якоюсь мірою спокійна і значною мірою неухильна "незгода зі світом", маніфестована в іще одному тексті, пов'язаному з мамою, "Могила матері" (переклад Ірини Мулярчук):

(...)

Поможи створити любов, що жива завжди,

З моєї зі світом твердої незгоди,

Натхнень і вчинків єдність покажи,

Яку не знають твори бездумної природи.

Річ виключно людську, де електронів

Рій кулями байдуже гаратає,

Працю істоти, що в великій домі

Живе сама із цвіллю свого шраму.

(...)

Чи може це хоч щось вилікувати і загоїти? Варто принаймні спробувати.

ДО ЛІЩИНИ

Не впізнаєш мене, але це я, той самий,

Хто зрізав, щоб зробити лук, твої брунатні прутики,

Такі прямі й стрункі в стремлінні до сонця.

Ти розрослась, твоя тінь величезна, викохуєш нові паростки.

Шкода, що я вже давно не той хлопець.

Хіба що паличку б собі вирізав, бо, як бачиш, я вже з ціпком.

Я любив кору твою, бронзову з білим нальотом,

Кольору абсолютно ліщинового.

Я радію, що збереглися дуби й ясени,

Але ти мене втішила з них усіх найбільше,

Як завжди, чарівниця, з перлами твоїх горіхів,

З поколіннями білок, що у тобі танцювали.

Є щось від гераклітової задуми, коли я тут стою,

Пам'ятаючи себе колишнього

І життя, що було, й те, що бути б могло.

Нічого вже не триває, але триває все: величезна сталість.

І я намагаюсь у неї вмістити своє призначення,

Якого, насправді, я не хотів приймати.

Я був щасливий, скрадаючись берегом казки зі своїм луком.

А те, що сталося зі мною потім – варто хіба що плечима знизати,

Це лише біографія, тобто вигадка.

Post scriptum

Біографія, тобто вигадка або великий сон.

Хмари шарами складено на краєчку неба між світлом беріз.

Виноградники, жовті й іржаві над вечір.

Недовго я був слугою і мандрівником.

Прощений, повертаюсь дорогою небувалою.

Це один із пізніх віршів Мілоша в моєму чернетковому перекладі. Можна було би сказати, один із підсумкових. Але чи потрібні тут підсумки?

23.02.2023, Красногруда

Коцарев О. Незгода зі світом як пошук рівноваги // Посестри. Часопис. 2023. № 48